

BURENBRIEF

MEI 2023

EERBETOON

Aan de Verl. Grensweg vond op **7 april 2023** om 10:30 u een ceremonie plaats. Namens de Stichting Herdenking van Franse Parachutisten lichtte de ceremoniemeester kort toe wie er op die plaats wordt herdacht. De stichting legde aansluitend bloemen bij het kleine monument namens de families van de 33 Franse slachtoffers en namens de stichting zelf. Na de minuut stilte bracht Hans Haerkens een bloemenhulde namens Ver. de Hamerlanden die de gedenksteen geadopteerd heeft.

Robert Georges Heckmann

Pont á Mousson
*30 - 04 - 1927

Gieten /Kostvliet
+10 - 04 - 1945

Op **10 april** de sterfdag van Robert Heckmann ging om 10:00 uur de vlag weer omhoog. Niet halfstok, maar naar Franse usance: in top. Enkele tientallen buurtgenoten en vertegenwoordigers van bovengenoemde stichtingen woonden de plechtigheden bij.

ZELFPORTRET VAN DE 14-JARIGE SAAR

Dit is een van de vondsten die tevoorschijn kwam bij de voorbereiding van de film
Sporen van Saar Frank.

VERGETEN FOTO'S VAN EEN VERGETEN VROUW

In Gasselte is geen straat naar haar vernoemd, geen beeld verwijst naar haar bestaan.

Eind 1940 vertrok ze in stilte. Negen jaar lang had zij de kinderen van Gasselte en Kostvliet lesgegeven. Sinds haar gedwongen vertrek leek zij vergeten.

Ruim 60 jaar later onthulde een nabestaande in de o.b.s. de Dobbe een plaquette, die ons eraan herinnert dat onderwijzeres Saar Frank hier werkte, ontslag kreeg en op 30 november 1943 stierf in Auschwitz. De Duitse bezetter had haar aangerekend dat ze een Joodse achtergrond had.

Eveneens in 2001 brachten A. Huizinga en B. Veenstra een brochure uit, getiteld *De Vergeten Onderwijzeres*. Voor het eerst kreeg Saar de aandacht in een mate die haar toekwam. *)

Jubileumboeken van de Gasselter school (1985) en die van Kostvliet (1990) hadden haar ter sprake gebracht. Maar dat was slechts met een handjevol zinnen, die inhoudelijk niet zonder onjuistheden waren.

Film

De Gem. Aa en Hunze riep in 2019 inwoners op tot initiatieven ter viering van **75 JAAR VRIJHEID**.

In Kostvliet kwam Alexandra Mars met het idee om een film te produceren over Saar Frank. De betekenis ervan zou zijn: een monument ter herinnering, dat in lengte

*) Ferdy Geertsema, Gasselte, is doende een bewerking en uitbreiding van de brochure uit te brengen.

Tot ons grote verdriet ontviel ons
Alexandra Mars op 18 augustus 2022

van jaren zou kunnen functioneren en met name in het onderwijs gebruikt zou worden.

Er kwam een comité tot stand, dat aan de slag ging met gedegen archiefonderzoek, interviews met nabestaanden en met inwoners die Saar hadden meegemaakt. Documenten kwamen tevoorschijn die heersende 'feiten' onderuithaalden en anderzijds gegevens opleverden, die zelfs voor de nabestaanden van Saar nieuw waren.

Steeds herschreven scenario's en scenes mondden uiteindelijk uit in een professioneel storyboard. En film. Vertragingen waren er door corona en verhuizing van comité-lid Linda Kiers. Het drietal Johanne Vonk, Ester Kroezenga en Ton Andringa voltooiden de klus.

Tuinstraat, Gron., zoals Saar die gekend heeft. Het pand met schuin dak (buiten de rooilijn) was haar ouderlijk huis.

Een wonderlijke vondst

Een inwoner van de Tuinstraat te Groningen trof in 2006 achter plafondplaten foto's aan in een envelop. Op de envelop stond Saars naam en adres in Gasselte. Saar was opgegroeid verderop in deze straat, waar haar

vader een ijzerhandel dreef. Er waren daar meer kleine bedrijven: een loodgieterij, een smidse, winkels, kleinschalige groothandel, pakhuysjes en dergelijke. Het was geen 'typische arbeidersbuurt', zoals sommige publicaties vermelden.

Ook lag de straat beslist niet in of nabij de Jodenbuurt van de stad, zoals een enkeling schrijft. Het pand waar de envelop meer dan vijftig jaar verstopt lag, was van een rooms-katholieke loodgieter.

Een schat

De foto's in de envelop boden een pracht van een aanvulling op wat van Saar bekend was. Dat werd in maart 2022 nog eens ruimschoots overtroffen. Vanuit Amsterdam bezocht de dochter van Saars broer Leo het comité en kwam aanzetten met mappen vol foto's, die zelfs bij de familie in de vergetelheid waren geraakt.

De redactie toont een selectie hierna; voor het eerst zijn ze daarmee voor een breder publiek te zien.

Ze brengen ons dichterbij de jonge vrouw Saar, zoals we haar nog niet kenden.

Broer Leo en Saar

Saar Frank voor het eerst op de foto in 1910 .....en voor het laatst in 1942

Saar en Leo

Eigen fiets?

Aan de studie met jaargenote

Huwelijkssluiting van broer Leo met bruid Jenny, met Saar als een der gasten (1939)
Tussen het bruidspaar is de vader van Leo en Saar te zien.

Na haar schorsing te Kostvries per november 1940 keert Saar terug naar haar ouderlijk huis in Groningen.

Ook Joodse kinderen worden van reguliere scholen verwijderd.

Ze kunnen per september 1942 terecht op een voor hen opgerichte school in de stad. Saar kan daar aan de slag met enkele andere Joodse leerkrachten.

De Joodse Raad verleent haar een onmisbaarheidsverklaring. Dat betekent gevrijwaard zijn van deportaties. Voorlopig.

De Joodse school sluit definitief per 1 april 1943; leerlingen en leerkrachten waren gaandeweg naar Westerbork verdwenen (of ondergedoken).

Met vrienden op zomerkamp

De Joodsche Raad voor Amsterdam
Der jüdische Rat

verklaart, dat
erklärt dass

naam: *Saartje Frank.*
Name:

geboren: *10-9-10* te *Groningen.*
zu

wonende: *Groningen.*
wohnhalt zu:

als: *Onderwijzeres.*
Lehrerin.

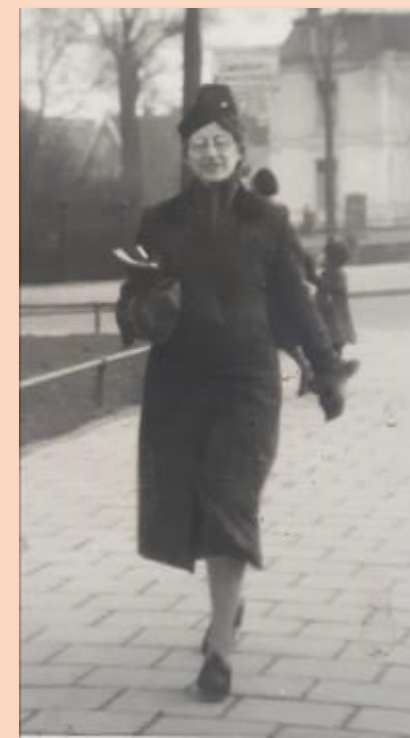
onmisbaar is voor het onderwijs aan Joodsche leerlingen
unentbehrlich ist für den Unterricht an jüdische Schüler

Amsterdam, *17 September 1942.*

383 *

Handteekening:
Unterschrift:
S. Frank

JOODSCHE RAAD VOOR AMSTERDAM
(A. Asscher)
(Prof. Dr. D. Cohen) } Voorzitters

Deze foto van Saar nam een straatfotograaf op het Hereplein te Groningen. Zo te zien draagt ze geen Jodenster. Die werd 2 mei 1942 ingevoerd. De foto op de verklaring hiernaast zal de laatste zijn die van haar bekend is.

SPOREN VAN SAAR FRANK

Film: Première 13 mei 2023

Kort en tragisch was de levensloop van Saar Frank. De film brengt dit in beeld aan de hand van interviews en een vondst die Saar heel dicht bij ons brengt.

Ze begon als 22-jarige onderwijzeres aan de openbare lagere school in Gasselte najaar 1932.

Na vijf jaar steekt ze over naar de school in Kostvliës.

Eind 1940 volgt schorsing, gevolgd door ontslag.

De bezetter acht haar afkomst als Jodin, reden tot verwijdering uit het regulier onderwijs.

Eenmaal terug naar haar ouderlijk huis in Groningen kan ze haar beroep nog 2 jaar uitoefenen op een school, die exclusief bestemd is voor leerlingen en leerkrachten van Joodse huize.

Deportaties doen stap voor stap de schoolbevolking slinken. Na sluiting van de school gaat Saar Frank in onderduik. Na arrestatie en gevangenschap vindt ze haar einde in Auschwitz november 1943.

Uit de schaarse publicaties en interviews komt Saar Frank in beeld als bescheiden, vriendelijk, ietwat introvert, kweik, zwierig en zeer humoristisch. Men roemt haar intelligentie en kunstzinnigheid.

Ze speelt viool en tekent portretten van leerlingen.

Op de achterkant van dit portretje schreef ze dit:

een meier hunde.
een echt arm
schouderige, maar
een schut.

Bovenaan: Kostvliës 4 - 8 - 38
Rechtsonder: S. F.

Gewaagd

Ooit terug van vakantie zei schoolhoofd Pieper tegen Saar:

‘Wat zie jij er goed uit.’ Haar promptte antwoord was:

“Ik had dan ook met normale mensen te doen.” Collega’s gnuifden.

Chroniqueur Veenstra stond het na meer dan 50 jaar nog kraakhelder voor de geest. Saars reactie kon doorgaan voor *gevat*, maar er stak meer achter. Haar antwoord was uiterst gewaagd.

Pieper leidde de school met orde en tucht als een legerofficier. Veenstra schreef, dat Pieper gevreesd werd, ook na schooltijd. Toen in Duitsland Hitler aan de macht kwam, sprak meester vol bewondering over de nazi-leider. Het was Pieper kennelijk een doorn in het oog, dat Saar van Joodse origine was. Piepers uitingen neigden soms naar openlijk gesar.

Saars reactie op Piepers begroeting hierboven was een schot voor open doel. Zij liet de autoritaire man erin lopen. Hij stond voor schut.

Na vijf jaar was Saar het gedoe beu. Zij nam ontslag en werd juf in Kostvliës.

Joodse Witz

Saar volgde met haar antwoord op Piepers begroeting de traditie van de Joodse Witz. Dit is een vorm van humor ontstaan in Oost-Europa, het gebied waar Saars familie-roots liggen. De Witz was eeuwenlang het enige en onontbeerlijke wapen van de weerloze, onrechtvaardig vervolgte Jood. Humor die nodig was om zich staande te houden.

WITZ

Het is 1933. Adolf Hitler is aan de macht gekomen.

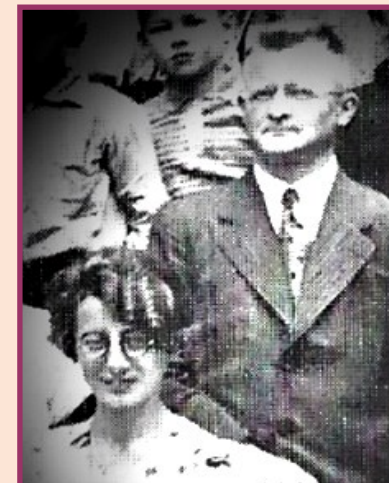
In een Duits gemeentehuis meldt zich een Jood met het verzoek zijn naam te mogen veranderen.

De dienstdoende ambtenaar stelt: ‘Daar beginnen we tegenwoordig niet meer aan. Maar ik kan bepalen of naamsverandering te overwegen is, als ik vind dat de reden ernstig genoeg is. Zeg het maar: Hoe heet u?’

“Adolf Scheissloch”

‘Inderdaad ja, dat is een smerige naam. Hoe zou u willen heten?’

“Moritz Scheissloch.”

Saar
versus
Pieper

Saar kreeg ontslag en werd in 1943 ter dood veroordeeld omdat zij Joods was.

Pieper kreeg in 1945 ontslag en een ons onbekende straf, omdat hij actieve en langdurige steun had verleend aan de vijand.

WHAT'S IN A NAME?

FRANK

Duitsland einde 18de eeuw:

Afkondiging maatregel om van alle Joden Duitse burgers te maken.

Eis: Duitse naam kiezen en daarvoor betalen.

Meeste Joden kiezen een fraaie naam, bijvoorbeeld

Rosenblum, Weinbaum, Goldwein.

Of elitair: Fürstenberg, Ehrenburg.

Goedkoper waren authentieke Joodse namen als Levi, Cohen, Salomons.

Nog wat voordeliger: Potasch, Fensterglas, **Frank** (Germaans: = vrij)

Bij weigering of armoede gaven ambtenaren hen lachwekkende namen, zoals

Schmutzfinger, Stinkfuss, Drecklecker.

FRUITBOMEN

VANUIT HET BESTUUR IS CONTACT GEZOCHT MET KARIN EDENS, PROFESSIONAL OP HET GEBIED VAN O.A. SNOEIEN EN ONDERHOUD VAN (VRUCHT)BOMEN VOOR EEN ADVIES OVER HET SNOEIEN EN BEHEREN VAN ONZE FRUITBOMEN.

De insteek en visie van Karin voor het beheer van fruitbomen is: Gezonde fruitbomen opkweken voor de lange duur, hoge fruitopbrengst is niet de prioriteit. Hoe ouder de bomen worden, hoe minder onderhoud er nodig is.

Overlevingsstand

Na een gedegen schouw is de conclusie dat de fruitbomen niet groeien, ze staan in de overlevingsstand. De oorzaak lijkt de toestand van de bodem te zijn. De komende tijd zal ze o.a. een bodemonster voor bodemanalyse (Albrecht analyse) nemen, zodat er een meerjarig bemestingsadvies kan worden opgesteld.

De fruitbomen moeten ook worden gesnoeid. Karin zal een door ons opgerichte 'snoeiploeg' de komende jaren gaan opleiden en begeleiden.

NLdoet 11 maart 2023

Het Oranjefonds stimuleert het samenwerken in de buurt, zodat de verbinding in de buurt (nog) beter wordt en je je samen verantwoordelijk voelt voor de buurt.

Eén van de **Oranjefonds** projecten is NLdoet.

In overleg met het bestuur van de Kranenborgschool heeft Vereniging de Hamerlanden de organisatie voor deze dag op zich genomen: koffie en lunch in de School en activiteiten in het Hamerlanderhout.

De weersverwachting zag er in de week van te voren redelijk uit: waarschijnlijk wat neerslag op vrijdag, maar zaterdag zou het droog zijn. De neerslag kwam er in de

vorm van sneeuw.....

We werden zaterdag wakker in een zonnige witte wereld. Is het verantwoord buiten aan het werk te gaan? Eerst maar eens koffie drinken. Tijdens de koffie zijn de klussen voor de dag besproken en is er een werkverdeling gemaakt; onder voorbehoud van de werkomstandigheden.

Gezamenlijk zijn we over de spoordijk naar het Hamerlanderhout gelopen en ter plaatse hebben we besloten 'gewoon' aan het werk te gaan. De ambitieuze kluslijst is vrijwel helemaal afgewerkt. Wat kun je toch veel doen als je met 15-18 mensen de schouders eronder zet!

Stammentrap in aanbouw

Vanaf de spoordijk is **een stammentrap** gemaakt, daarna kun je nu de sloot oversteken over een stammenbrug. Het grootste deel van het Beleefpad is uitgeharkt.

De bruggenbouwers hebben nog een tweede **stammenbrug** geplaatst. Langs het Beleefpad staan nu twee tipi's, een klauterobject en een heksenkring. Tussendoor hebben we koffie gedronken op de spoordijk en geluncht in de School.

Het was een super dag! Gezellig én een heel mooi resultaat.

◊

Bouw stammenbrug

Beleefpad

Na alle werkzaamheden tijdens NLdoet heeft de Werkgroep Beleefpad een rondgang gemaakt door het Hamerlanderhout. Een verrassende vondst was een omgewaaide dikke boom met veel vertakkingen; ideaal klauterobject. Met andere woorden een pracht van een speelaanleiding.

Daarnaast hebben de werkgroepleden ter plekke bedacht waar meer speelaanleidingen te maken zijn.

Zaterdag 15 april is de werkgroep samen met behulpzame vrijwilligers aan de slag gegaan: de omgewaaide boom is ontdaan van gevaarlijke (breekbare) takken, scherpe punten en klimop.

De omgeving rond de boom is vrijgemaakt van braamstruiken en er is een 'lusje' in het Beleefpad gemaakt, zodat het pad nu langs de boom loopt.

De zaterdagochtend bestond verder uit het creëren van vijf speelaanleidingen: vier klimobjecten en het blote voetenpad.

Dit betekende harken, zagen, sjouwen en bouwen. Het resultaat mag er zijn! Zie de foto's of nog beter: ga eens een kijkje nemen. De komende tijd gaat de werkgroep routepaaltjes maken, nadenken over een bord bij de ingang, educatieve vragen en opdrachtjes bedenken en de al gebouwde speelaanleidingen vervolmaken en onderhouden.

ALGEMENE LEDENVERGADERING 18 APRIL 2023

Dit jaar hebben we de jaarlijkse ledenvergadering in de Meester J. Kranenborgschool gehouden. Na de inleiding van Hans Haerkens, presenteerde secretaris Marjan Doijer het jaarverslag middels een powerpoint-presentatie.

Overrompend was al de activiteit die op het scherm voorbij kwam. Het overgrote deel betrof werkzaamheden in de natuur, zoals keien deponeren langs het Hamerlander wandelpad, onderhoudswerk rond het Zandgat, tientallen bomen planten, kubieke meters hout in hanteerbare stammen zagen en meer van die dingen die de spieren spannen (om moe van te worden, alleen het zien van de dia's al).

Johan Inpijn,
zager met diploma

Zagen en geld tellen

Johan Inpijn heeft het bestand aan gecertificeerde zagers doen toenemen door zijn diploma te halen. De secretaris honoreerde dit met waarderende woorden en een opgetuigde kaasplank plus applaus. De kascontrolecommissie ging akkoord met het gepresenteerde financiële jaarverslag: 'Alles is transparant en duidelijk weergegeven door de penningmeester'. Vervolgens presenteerde de penningmeester Grietinus Plat het financiële jaarverslag plus de begroting aan de vergadering, waar nodig toegelicht.

Grietinus: 'We staan er financieel goed voor.' Applaus.

Afscheid en welkom

De vereniging moest afscheid nemen van Gerco Onderwater. Zijn nieuwe baan in Maastricht is niet te combineren met zijn activiteiten als bestuurslid.

Gerco Onderwater,
bestuurslid af

Denise Eilering heeft zich bereid verklaard toe te treden tot het bestuur.

'Ik vind het een leuke uitdaging om mij actief in te gaan zetten voor de buurt en het behoud/versterken van de omgeving voor toekomstige generaties. De manier waarop de vereniging verschillende activiteiten organiseert, waar hard gewerkt wordt door vrijwilligers spreekt mij sterk aan. Daarnaast is het een mooie gelegenheid om je nieuwe buurt te leren kennen. Met mijn leeftijd van 33 jaar zorg ik voor de verjonging in het bestuur. Ik woon sinds juni 2022 te Kostvliet, samen met Igor en onze twee zonen Jens en Lars. Ik ben als projectleider werkzaam bij Waterschap Hunze en Aa's.'

Genoeg overtuigd, stemde de vergadering in met haar benoeming tot bestuurslid.

Denise Eilering,
nieuw bestuurslid

Hamerlander van het Jaar

Vereniging de Hamerlanden gedijt dankzij vele actieve leden. Leden die op verschillende momenten op heel diverse wijze het verschil maken.

De titel 'Hamerlander van het jaar' is in het leven geroepen voor degene die op uitzonderlijke wijze een bijdrage heeft geleverd aan de groei en bloei van de vereniging.

Wie de uitverkorene is, ziet u op de volgende pagina.

NA DE PAUZE: WERKGROEPEN

Snelheid

Op dit moment is er weinig voortgang bij de Werkgroep 'Snelheid minderen Kostvliet'. De voorstellen liggen bij de gemeente, de verantwoordelijke gemeentefunctionaris is al geruime tijd uitgeschakeld en er is geen vervanging, dus ligt het proces stil. (Holger)

Beleefpad

De Werkgroep 'Beleefpad' is voortvarend aan het werk in het Hamerlanderhout.

Na twee werkdagen zijn de meeste speelaanleidingen voltooid.

Verrassende vondst

Blote voetenpad in wording

Mochten er nog wensen of suggesties zijn, dan organiseert de werkgroep later in het jaar nog een werkdag. (Igor)

Tenslotte stelde Ton Andringa de **première** van de film over Saar Frank aan de orde.

De voorzitter sloot de vergadering af met een uitgebreid overzicht van de ontwikkeling van de vereniging in de afgelopen jaren. Zo te zien mogen we wel trots zijn op onze vereniging.

Uiteraard was er een gezellige nazit met een hapje en een drankje.

Marjan Doijer

HAMERLANDER VAN HET JAAR

Dit jaar is deze bijzondere onderscheiding toebedeeld aan Chiel van Leusden.

Chiel geeft meer dan eens blijk van uitzonderlijke kwaliteiten. Met name op momenten dat vrijwel iedereen overvraagd is, komt hij met onorthodoxe effectieve oplossingen.

Even een hunebed weggrollen

Zo was er de verplaatsing van grotere Hunebedstenen vanuit een tentoonstellingsruimte van het voormalige Museum Land van Bartje te Rolde naar buiten toe.

Dat moest uiteraard zonder het interieur te beschadigen; beslist geen alledaagse opdracht.

Er was geen beweging te krijgen in de enorme gesteenten van ettelijke duizenden kilo's. Eigenaresse en vele andere stuurlieders aan wal wisten zich geen raad. Tom Poes verzin een list. Voor Chiel van Leusden zijn dit soort uitdagingen een kolfje naar zijn hand.

Hij ging aan de slag met een geheel eigen gefabriceerd constructie, teneinde uiteindelijk beweging te creëren in onverstoorbare massieve immense gesteenten.

Rechtop zetten

In dezelfde categorie kan ook het rechtop zetten van de 15.000 kilo wegende iconische steen bij het Zandgat worden gekwalificeerd. Pure magie.

Ook op andere momenten is zijn technisch vernuft van een hoogst zeldzaam niveau. Zo werd eerder een ongedefinieerd vat, gelegen op de diepe waterbodem van het Zandgat, ongeschonden verwijderd.

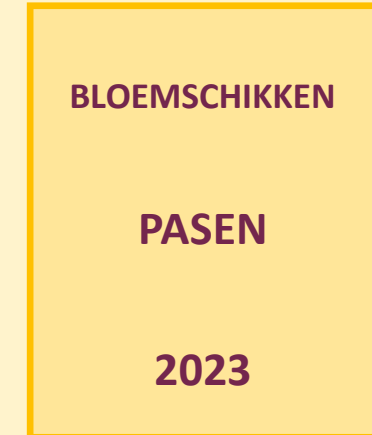
Over het hoe blijven we ons verbazen. Het resultaat is altijd tot zeer grote voldoening en tevredenheid stemmend.

Dat is Chiel van Leusden ten voeten uit. Een zeer slimme technisch onderlegde ondernemer én gepassioneerd lid van vereniging de Hamerlanden die nimmer bij de pakken neerzit.

Hij is uitgegroeid tot een rolmodel van de vereniging. Nederlands hoop, cultuurdrager en baken in bange tijden. Gezegd met een houdbaarheidsdatum die schier onbegrensd lijkt. Geen kloof tussen woorden en daden.

Hans Haerkens, voorz.

Het Zandgat, speelterrein voor alle leeftijden

Colofon

De redactie probeert *onafhankelijk* te zijn van clubs, stichtingen, verenigingen en overheden.

Delen van de Burenbrief heeft de redactie gereserveerd voor mededelingen van Ver. de Hamerlanden, vallend onder verantwoordelijkheid van het verenigingsbestuur (groene steunkleur plus verenigingslogo).

Gratis toezending op mailadres.

Redactieadres:

andringaton@gmail.com

Kostvries 41, 9462 TP Gasselte